

ЕЗИКЪТ НА ВАСИЛ ЛЕВСКИ

Към въпроса за генома и универсалния информационен код на Българското национално възраждане от втората половина на XIX в. (1867-1872): синтактика, семантика, прагматика

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев
Проф. д.п.н. Александра Куманова
Ас. д-р Николай Василев
УниБИТ

Резюме. Тефтерчето на Васил Левски и незавършената лирическа автобиография „Аз, Васил Лъвский в Карлово роден...“ озвучават черти от продуктивния автентичен български език от втората половина на XIX в.

Актуалността на тази теза е защитена посредством своеобразна интердисциплинарна археология на текста, която преосмисля познати ценностни антропологични рефлексии, формирали някога личността на Апостола на свободата: *религиозни, философски, лингвистични, психологически, музикални, социални, пространствени и времеви нагласи...*

Както тефтерчето на Васил Левски, което и в момента е най-надеждният източник на информация, така и автобиографичната лирическа творба изграждат философската картина на тезата върху общо **шест литературни текста**:

- **фрагмент от тропар за Св. Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий;**
- **фрагмент от народната песен „Се за тебе мисля, мамо...“;**
- **фрагмент от неизвестна народна песен;**
- **фрагмент от стихотворението „Възпоменание“ на Добри Чинтулов;**
- **фрагмент от стихотворението „На прощаване в 1868 г.“ от Христо Ботев;**
- **незавършена автобиографична лирическа изповед („Аз, Васил Лъвский в Карлово роден...“).**

За да постигнат по-голяма нагледност, изследователите обобщават наличния фактологичен материал посредством реконструкцията на **две художествени перспективи...**

В първата, озаглавена „**I. Четящият човек**“, Апостола на Българското национално освобождение е представен като **обект на въздействие**. В тефтерчето той е преди всичко слушащият, запаметяващият, пеещият, преписващият

човек, който търси и намира външни художествени доказателства и ориентири за границите на своите собствени ценностни нагласи.

Във втората художествена перспектива, озаглавена „**П. Пищещият човек**“, обектът на въздействие се превръща в субект на въздействие.

В „**Аз, Васил Лъвски в Карлово роден...**“ видимият обобщен художествен образ на онова, което е наблюдавано в тефтерчето, тук е представено като автобиографично изображение на същия слушащ, запаметяващ, пеещ, преписващ човек, който е в диалог – преди всичко със себе си, но и със своите читатели и слушатели във времето и пространството...

И в двата случая са констатирани следи от силно екстровеотно креативно мислене, проектирано, дори режисирано в словесния декор на различни текстови ситуации на синтактично, семантично и прагматично ниво.

В определен смисъл и преписаното в тефтерчето, и незавършената лирическа изповед на Васил Левски са веществено доказателство за личност, която обобщава **типологични черти от литературното мислене на българина от втората половина на XVIII в., когато християнската религия (преди всичко!), представата за род, език и родина, българската народна песен и българската художествена литература са формирали ценностните критерии за българска национална идентичност...**

Ключови думи: Васил Левски (дякон Игнатий) – език (геном и универсален информационен код на Българското национално възраждане, 1867–1872): джобното тефтерче на ... ; лирическата автобиография „Аз, Васил Лъвски в Карлово роден...“ – синтактика – семантика – прагматика

Резюме. Записна книжка Васила Левского и неоконченна лирическа автобиография „Я, Васил Левский, родом из Карлово...“ выявляют черты продуктивного подлинного болгарского языка второй половины XIX в.

Актуальность данного тезиса защищена посредством своеобразной интердисциплинарной археологии текста, переосмысляющей знакомые ценностные антропологические рефлексy, сформировавшие когда-то личность Апостола болгарской свободы: *религиозные, философские, лингвистические, психологические, музыкальные, социальные, пространственные и временные установки...*

Как записна книжка Васила Левского, и в наши дни остающаяся наиболее надёжным источником информации, так и автобиографическое лирическое произведение, формируют философскую картину тезиса, основывающегося на **шести литературных текстах:**

- **фрагмент тропаря Святым Константину-Кириллу философу и архиепископу Мефодию;**
- **фрагмент народной песни „Всё о тебе я думаю, мама...“;**
- **фрагмент неизвестной народной песни;**

- фрагмент стихотворения „Воспоминание“ Добри Чинтулова;
- фрагмент стихотворения „На прощание в 1868 г.“ Христо Ботева;
- неоконченная автобиографическая лирическая исповедь („Я, Васил Левский, родом из Карлово...“).

В целях достижения бóльшей наглядности, исследователи обобщают имеющийся в наличии фактологический материал посредством реконструкции **двух художественных перспектив...**

В **первой**, озаглавленной „**I. Читающий человек**“, Апостол Болгарского национального освобождения представлен как **объект воздействия**. В своей записной книжке он, прежде всего, – слушающий, запоминающий, поющий, переписывающий человек, ищущий и находящий внешние художественные доказательства и ориентиры границ своих собственных ценностных установок.

Во **второй** художественной перспективе, озаглавленной „**II. Пишущий человек**“, объект воздействия превращается в **субъект воздействия**.

В „**Я, Васил Левский, родом из Карлово...**“ видимый обобщенный художественный образ того, что можно наблюдать в записной книжке, представлен как автобиографическое изображение того же самого слушающего, запоминающего, поющего, переписывающего человека, который находится в диалоге – прежде всего с самим собой, но и со своими читателями и слушателями во времени и в пространстве...

В обоих случаях зафиксированы следы сильного экстравертного креативного мышления, проецируемого (даже режиссируемого в словесных декорациях) на различные текстовые ситуации на синтаксическом, семантическом и прагматическом уровнях.

В известном смысле, и переписанное в записную книжку, и неоконченная лирическая исповедь Василя Левского, являются “вещественным доказательством” личности, обобщающей **типологические черты литературного мышления болгарина второй половины XVIII в., когда христианская религия (прежде всего!), представления о роде, языке и родине, болгарская народная песня и болгарская художественная литература формировали ценностные критерии болгарской национальной идентичности...**

Ключевые слова: Васил Левский (дьякон Игнатий) – язык (геном и универсальный информационный код Болгарского национального возрождения, 1867-1872 гг.); карманная записная книжка ... ; лирическая автобиография „Я, Васил Левский, родом из Карлово...“ – синтактика – семантика – прагматика

Abstract. The agenda of Vasil Levski and his uncompleted lyrical autobiography *I, Vasil Levski [Lionlike], born in Karlovo...* synchronize the features of the authentic Bulgarian language of the second half of 19th c.

This idea is defended through the specific interdisciplinary archaeology of the text which reconsidered the known rational reflexes shaping the personality of our Apostle of the freedom: *religious, philosophic, linguistic, psychological, musical, social, spatial and temporal behavior...*

As the agenda of Vasil Levski which is at the moment the most reliable source of information and also the lyrical autobiography build up a philosophical framework of the idea on, as a whole, **six literary texts:**

- **a fragment from the antiphon of the Saints Konstantin-Cyril the Philosopher and Archbishop Methodius;**
- **a fragment from the folk song *I'm thinking only of you sweet mother...*;**
- **a fragment from the unknown folk song;**
- **a fragment from the poetry *Memory* by Dobri Chintulov;**
- **a fragment from the poetry *At parting 1868* by Hristo Botev;**
- **a uncompleted lyrical autobiographical confession *I, Vasil Levski [Lionlike], born in Karlovo...***

In order to achieve more clearness the researchers generalize the existing material through the reconstruction of **two artistic prospective...**

In the **first** called ***I. The reader*** the Apostle of the Bulgarian national liberation is presented as an **object of impact**. In the agenda he is above all the listening, memorizing, singing, transcribing man who is looking and finding external artistic testimonies and landmarks for the boundaries of his own moral values.

In the **second** artistic prospective named ***II. Writing man*** the object of impact is turning into the **subject of influence**.

In ***I, Vasil Levski [Lionlike], born in Karlovo...*** the visible general artistic image of what is observed in the agenda is here represented as an autobiographic picture of the same listening, memorizing, singing, transcribing man who is in dialogue – above all with himself, but also with his readers and audience in the time and space...

In the two cases there are traces of strongly extravert creative thinking projected, even directed in the

word scenery of different textual situations at syntactic, semantic and pragmatic level.

In a certain sense the transcribed in the agenda and the uncompleted lyrical autobiographical confession of Vasil Levski are a material testimony for a personality who generalizes **the typological features of the literary reasoning of the Bulgarian in the second half of 19th c. when the Christian faith (above all) and the notion of descent, language and motherland, Bulgarian folk song and Bulgarian literature have formed the value criteria of the Bulgarian national identity...**

Key words: Vasil Levski (deacon Ignaty) – language (genome and universal information code

of the Bulgarian National Revival, 1867-1872) : an agenda of...; lyrical autobiography I, *Vasil Levski [Lionlike], born in Karlovo...* – syntactic – semantic – pragmatic

Посветено на 180-годишнината от рождението на дякон Игнатий

Тропар, глас 4:

„Като единоравни на апостолите и учители на славянските страни, богомъдри Кириле и Методие, молете Владиката на всички да утвърди славянските народи в православие и единомислие, да умири света и да спаси нашите души.“ (*Ил. 1*) [1]

Тропар за Св. Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий

Джобното тефтерче (AGENDA : NOTIZ-BUCH für Geschäftsleute jeden Berufs) [2] на Васил Левски (*Ил. 2*) и незавършената лирическа автобиография „Аз, Васил Лъвский в Карлово роден...“ (*Ил. 3*) озвучават черти от продуктивния автентичен български език от втората половина на XIX век (1867 г. ÷ м. юли - август 1870 г. ÷ м. декември 1872 г.) [3].

Актуалността на подобна ТЕЗА се корени в ЦЕЛТА ни посредством своеобразна **интердисциплинарна археология на текста** [4] да преосмислим познати **ценностни антропологични рефлексии**, формирали някога личността на Апостола на свободата: **религиозни, философски, лингвистични, психологически, социални, пространствени и времеви нагласи...**

Ако се движим неотлъчно по исторически регламентираната семантична ос **РОД → ЕЗИК → РОДИНА → ИГО** [5] → **СВОБОДА**, следите от това движение ще очертаят естествените граници на едно универсално хуманитарно знание за българската история: **БЪЛГАРИ ↔ ХРИСТИЯНСКА РЕЛИГИЯ ↔ БЪЛГАРСКО ИЗЯЩНО СЛОВО ↔ РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ЗА НАЦИОНАЛНО ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ ОСМАНСКО ИГО ПРЕЗ ЕПОХАТА НА КЪСНОТО БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ...**

Както тефтерчето на Васил Левски, което и в момента е най-надеждният източник на информация, така и автобиографичната лирическа творба изгражда философската картина на тази теза върху общо **шест литературни текста:**

– **(1.) ФРАГМЕНТ ОТ ТРОПАР ЗА СВ. Св. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ** [5];

– (2.) ФРАГМЕНТ ОТ НАРОДНАТА ПЕСЕН „СЕ ЗА ТЕБЕ МИСЛЯ, МАМО...“ [7];

– (3.) ФРАГМЕНТ ОТ НЕИЗВЕСТНА НАРОДНА ПЕСЕН [8];

– (4.) ФРАГМЕНТ ОТ СТИХОТВОРЕНИЕТО „ВЪЗПОМЕНАНИЕ“ НА ДОБРИ ЧИНТУЛОВ (Ил. 4) [9];

– (5.) ФРАГМЕНТ ОТ СТИХОТВОРЕНИЕТО „НА ПРОЩАВАНЕ...“ ОТ ХРИСТО БОТЕВ (Ил. 5) [10];

– (6.) НЕЗАВЪРШЕНА АВТОБИОГРАФИЧНА ЛИРИЧЕСКА ИЗПОВЕД („АЗ, ВАСИЛ ЛЪВСКИЙ В КАРЛОВО РОДЕН...“) [11].

За да постигнем по-голяма нагледност, **ЗАДАЧАТА** ни е да обобщим наличния фактологичен материал посредством реконструкцията на **две художествени перспективи...**

В **първата** – **I. ЧЕТЯЩИЯТ ЧОВЕК** – Апостола на Българското национално освобождение е **ОБЕКТЪТ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ** (при отчитане на цялата културолого-антропологична и психологическа феноменология на четенето като комплексна дейност на *субекта*).

В „**AGENDA : NOTIZ-BUCH...**“ той е преди всичко слушащият, запаметяващият, пеещият, преписващият човек, който търси и намира **външни** художествени доказателства и ориентири за границите на своите собствени ценностни нагласи.

В тефтерчето на Васил Левски **причина** и **следствие** се намират в динамично единство и представляват двете страни на характерен психологически ритъм, който е формирал активната аперцепция на личността:

– **динамична психическа нагласа** (*всичко се отразява*: химнично църковнославянско песнопение, счетоводни сметки, литературни, публицистични и законотворчески текстове, свързани с организацията на частните революционни комитети...);

– - **конкретно мислене** (*всичко се отразява*, но с най-малки подробности, педантично, почти счетоводно, математически...);

– - - **цялостна личност, която е емпирично и познаваема, и непознаваема едновременно** (*всичко се отразява*, но обикновено информацията се кодира, съкращава или недоизказва...).

Във **втората** художествена перспектива – **II. ПИШЕЩИЯТ ЧОВЕК** – обектът на въздействие се превръща в **СУБЕКТ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ**.

В „**Аз, Васил Лъвский в Карлово роден...**“ видимият обобщен художествен образ на онова, което наблюдаваме в тефтерчето, се превръща в автобиографично изображение на същия слушащ, запаметяващ, пеещ, преписващ човек, който е в диалог – преди всичко със себе си, но и със своите читатели във времето и пространството...

Динамичната психическа нагласа и конкретното мислене определят пси-

хологическия ритъм и на стихотворението.

И в двете художествени перспективи – както ще видим след малко – е налице силно екстровеотно креативно мислене, проектирано, дори режисирано в словесния декор на различни текстови ситуации.

И в двата случая обаче е налице и своеобразно фразеологично единение на семантично и прагматично ниво, даже дублиране на интонацията и експресивността на словосъчетанията.

В някакъв смисъл и преписаното в тефтерчето, и незавършената лирическа изповед са веществени доказателства за историческото присъствие на личност, която обобщава **типологични черти от литературното мислене на българина от втората половина на XVIII, когато християнската религия (преди всичко!), представата за род, език и родина, българската народна песен и българската художествена литература са формирали ценностните критерии за българска национална идентичност...**

I. ЧЕТЯЩИЯТ ЧОВЕК

Наличието на **петте текста** в тефтерчето на Васил Левски е симптоматично...

Тъй като все пак става дума за реконструкция на познати и многократно огласявани текстове, трябва да подчертаем, че самото тефтерче битува посредством информационни кодове, които моделират аналитични представи както на **философско** (*време, пространство, личност, личностни взаимодействия, социална и политическа конюнктура, превратности на съдбата, героизъм, себеотрицание, чувство за достойнство и чест...*), така и на **лингвистично ниво** (*графологични, фонетични, морфологични, синтактични и лексикални дадености...*).

Записките на Васил Левски са своеобразен идентификатор, който разкрива **СИНТАКТИКАТА, СЕМАНТИКАТА** и **ПРАГМАТИКАТА** на **вид мислене и писане**:

– **синтактиката** обобщава личността на Васил Левски посредством резултативни философски категории (*единство, реалност, субстанционалност, възможност...*), които са зависими една от друга, единни са, но и противоположни едновременно. Отношението между тях е имплицативно;

– **семантиката** насочва вниманието към художествената логика на литературните текстове и начина, по който те „говорят“ във времето за своето собствено значение (*тук литературните знаци общуват с видимия и скрития смисъл на художествените послания*);

– **прагматиката** е свързана с разбирането, че **художествената литература** – *чутата, прочетената, изпятата, преписаната, наблюдаваната, но и съчинената и съобразената или несъобразената с нормативната база на*

езика, породен от нивото на езиковото строителство в дадения исторически момент... – е следствие, а не причина... *Причината* е отразена в езика, в етногенетичното фолклорно наследство и въображението на носителите на този език... – тя може да бъде открита във всички сюжетни ядра на автентичния словесен фолклор (*афоризми, поговорки, бягащи изречения, песни...*) и по някакъв доста своеобразен начин е изтласкана в *следствието*, т.е. в литературните текстове като цяло.

1.1. СИНТАКТИКА

Художествените текстове в „AGENDA : NOTIZ-BUCH...“ създават сложна синтактична структура, в която литературните знаци (*автор, заглавие, художествено направление...*) общуват помежду си *интермодално*, напомняйки архитектурата на *сложно смесено изречение*, т.е. връзките между тях могат да бъдат тълкувани и като **съчинителни** (*напр.: А ≠ Б ≠ В... – т.е. самостоятелни*), и като **подчинителни** (*напр.: А ↔ А1 ← А2... – т.е. зависими една от друга*).

Съчинителността в случая *преподрежда* (*дефрагментира*) – за да обобщи – **видимите 5 фрагмента в три самостоятелни сюжетни ядра (А ≠ Б ≠ В)**, построени в строга философска йерархия, която възпроизвежда **АНТИЧНА ЦЕННОСТНА ПАРАДИГМА** – единство на време и пространство (**Аристотел**):

– **(А)** **химнична църковнославянска възхвала (тропар за Св. Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий – хронотоп: време – IX-XVIII в.; пространство – територията на всички славянски народи)** – *напр.: „Яко Апостолов единоправний/ и словенски стран учителие/ Кириле и Методие, богомудрий/ владико всех молитве, вся язи-/ ки словенския утвърдити в/ православий и единомислий, уме-/ рити мир и спасти души наша.“ [12] ≠*

– **(Б)** **автентичен словесен фолклор (народни песни...)** (**мотиви: външни представи за геройство, страдание и чест...**): *напр.: „Искам, мамо,/ да та вида/ и вси мили/ у дома, но знамето ма/ не оставя. До кога ль/ ще мога до./ Збогом, мила,/ кой знай дали/ щещ ма видиш/ вече жив./ Но, драга, не щещ ме/ забрави,/ ако падна аз/ убит./ Сал за тебе/ мисла, мамо,/ и са готва за боя./ Пред вразите ни/ рамо с рамо,/ във кръв ще се/ облея./ Съ богом, мила,/ кой знай дали и пр.“... [13] ≠*

– **(В)** **съвременни авторски лирически образци (внушение: външни представи за действие и действителност, случайност и възможност... (стихотворения от Добри Чинтулов и Христо Ботев...))**: *напр.: „(...) късайте брашлян и здравец,/ плетете венци и китки/ да кичим глави и пушки,/ и тогаз с венец и китка,/ ти ила, майко, при мене,/ ела ма, майко, прегърни/ и в красно чело цалони,/ красно, с две думи заветни:/ “Свобода и смърт юнаи-*

ко“./ И аз ща либе пригърнъ/ с кървава ръка през рамо,/ да чуи то сърце юнашко,/ плача му да спра с целувка,/ сълзити с уста да глътна./ И тогаз, майко, прощавай,/ а ти, либе, ни ма забравяй./ Дрожина тръгва, отива,/ „пътя е страшен, но славен./ Аз можа млад да загина,/ но стига ми тази награда,/ да каже нявга народа:/ „Умря сиромаш за правда,/ за правда и за свобода“ („На прощаване....“ от Христо Ботев)... [14].

Тук може да се направи още едно преподреждане. Тъй като химничната православна възхвала е изтеглена преди всички и на практика се извисява над всичко в „AGENDA...“, а и изписването ѝ е най-старателно, тя е най-важната, а после са подробностите. Така броят на сюжетните ядра може да бъде сведен до две:

– (А) химнична църковнославянска възхвала: *време и пространство*... ↔

– (А1 ← А2) автентичен словесен фолклор (А1 ≡ Б) и авторски литературни образци (А2 ≡ В): *външни представи за страдание и чест, действие и действителност*....

Втората подредба преобразува съчинителността (А ≠ Б ≠ В...) в подчинителност – тропарът заема мястото на *главно изречение* в „NOTIZBUCH...“, след което се подреждат *второстепенните*, чиято задача е да *надстройва*, да *дообогатява* и *дооцветява* информационния поток (А ↔ А1 ← А2...).

Сюжетните ядра след химничната възхвала на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий могат да бъде разместени – преподредени, синкопирани дори и подредени наново...

Само тропарът стои непоклатимо!

Прилича на фундамент, на фрагмент от жива композиционна рамка...

ТРОПАРЪТ Е ВХОД КЪМ ЛАБИРИНТА НА „AGENDA“.

Тезей ще убие Минотавара, но само кълбото на Ариадна може да спаси героя по пътя му назад...

Тропарът е теза, главна тема и фундаментална идея в тейфтерчето на Васил Левски.

Никой не може да каже с точност как всъщност Васил Левски е вселявал идеите си в душите на хората. Но самото присъствие – и то в тази позиция – на апотеозната възхвала на делото на славянските учители е безапелационно доказателство за пряката, а не косвената зависимост на Васил Левски от религиозните идеи на своето време...

И още нещо – ТРОПАРЪТ Е ПРЕДИ ВСИЧКО ИНСТИТУЦИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ ПРОДУКТ НА БЪЛГАРСКОТО ИЗЯЩНО СЛОВО...

Изразът „...*изящно слово*“ е полисемантичен, тъй като прилагателното име „*изящно* ...“ – когато то се прилага в потока на речта, за да определи фе-

номен, свързан с изкуството – се отнася най-вече до *т.нар.* „изящни изкуства“, за каквито обикновено се смятат *графиката, живописата, музиката, архитектурата...* Допълнителна трудност при осмислянето на подобно съдържание идва и от факта, че в словесния комплекс се включва и понятието „... **слово**“, което в случая не се разбира в неговия традиционен битов смисъл (**слово** ≡ дума ≡ реч)...

В това изследване думата „... **слово**“, потопена в звуковия комплекс „**българско изящно слово**“, търси своите изначални и, в този смисъл, универсални християнски семантични граници в думите: „**В начало беше Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото. То беше в начало у Бога. Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало. В Него имаше живот, и животът беше светлината на човеците.**“ (*Йоан 1:1-4*).

Зад подчергания израз в тропара – „(...) **молете Владиката на всички да утвърди славянските народи в православие и единомислие** (...)“ – се крие името **Господ**.

Подобна идентификация и приравняване на лексикалните значения има своето естествено, органично продължение в думата **Словото** (≡ Владиката ≡ Господ). Тук е и представата за онтологичното начало на **ХРИСТИЯНСКОТО УЧЕНИЕ ЗА ТРИЕДИННИЯ БОГ: СВ. ОТЕЦ, СВ. СИН И СВ. ДУХ** („... **и Бог беше Словото.**“... *Йоан 1:4*)...

Това тълкуване търси синхрон между висшите универсални норми на поведение, които по правило въплъщават и изтласкват високата художествена литература, от една страна, и, от друга, универсалните християнски идеали за човешки морал.

Следователно: **добавеното българско изящно слово** (*народни песни, стихотворения от Добри Чинтулов и Христо Ботев*) присъства в **тефтерчето на Васил Левски** и посредством своето божествено значение, защото истина е, че „**В Него имаше живот, и животът беше светлината на човеците.**“ (*Йоан 1:4*).

Зад местоимението „**Него**“ се нареждат синонимните християнски стойности за висша нравственост: **Него** ≡ **Словото** ≡ **Владиката** ≡ **Господ** **Бог** ≡ **Бог** ≡ **Св. Отец** ≡ **Св. Син** ≡ **Св. Дух**...

Ако сведем израза „**българско изящно слово**“ до абривиатура (**бис**), окончателният вид на приведените по-горе символни означения ще добият следната синтактична структура в разгърнат вид:

(бис)А ≠ (бис)Б ≠ (бис)В ≡ (бис)А ↔ (бис)А1 ← (бис)А2

...Навсякъде в приведената формула **българското изящно слово** (**бис**) е представено като *присъщо качество*, равнозначно на **антропологична ценност**...

1.2. СЕМАНТИКА

Когато подреждаме химничната възхвала на делото на Солунските братя *преди всичко*. и *над всичко* и го версифицираме като **главно изречение** в театъра на синтагмите в личния бележник на Апостола, имаме предвид и косвена информация, която буквално пресемантизира цялото съдържание на „AGENDA..“.

Какъв е конкретният смисъл, вложен в авангардната позиция на тропара?

Защо във входа на „NOTIZ-BUCH...“ се възхваляват светци от европейския християнски иконостас, а не от някакъв български или всеобщ балкански юнашки възпев например (*образът на Крали Марко е много подходящ в това отношение, защото, макар и с различни имена, той присъства в епичното фолклорно наследство на всички балкански народи, които Васил Левски е познавал много добре: при нас универсалният юнак се нарича Крали Марко, при сърбите, черногорците и хърватите се превръща в Марко Кралевичи, а при румънците – в Маркош паша. И днес край с. Габрене – община Петрич – продължаваме „да виждаме“, да се наслаждаваме на гигантската следа от „стъпката на Крали Марко“ ...*)?

Как на практика се ситуира тропарът в общата и конкретната представа на Васил Левски за време и пространство?

И в крайна сметка: **какъв всъщност е Васил Левски към оня момент (1867-1872) – дякон, отлъчен дякон, харамия, хайта, воевода, знаменосец, народоволец, читател на песнопойки, певец, народен учител, ученик на Георги С. Раковски, организатор на частни революционни комитети?**

Общото в тези въпроси се крие в едно всеобщо недоразумение, което десетилетия наред властва в българската историография.

Васил Иванов Кунчев, роден на **18 юли** (*ст. стил: 6 юли*) **1837 г.** в Карлово в семейството на Гинка Караиванова Кунчева (1817/1820-1878) и **Иван Кунчев (1808/1809-1851)**, е бил дякон...

Със сигурност се знае, че на **7 декември 1858 г.** той приема монашество в Сопотския манастир „Св. Спас“, където мирското му име **ВАСИЛ** е заменено с духовното **ИГНАТИЙ**. Негов духовен кръстник става **отец Кирил**, който тогава е изповедник на Рилския манастир в Карлово. През следващата **1859 г.** **МОНАХЪТ ИГНАТИЙ Е РЪКОПОЛОЖЕН ЗА ДЯКОН**. Обетът е извършен от митрополит **Паисий** в Пловдив...

Предполага се, че активното монашество на дякон Игнатий приключва **вечерта на 3 март 1862 г.**, когато напуска Карлово с коня на вуйчо си архимандрит Василий, за да поеме пътя за Пловдив, а оттам за Сърбия, където ще вземе участие в Първата българска легия на Георги С. Раковски.

Тъкмо тази дата, между другото, има предвид Иван Вазов, когато в одата

„Левски“ уточнява годините на революционната дейност на Апостола:

*Девет годин той
скита се бездомен, без сън, без покой,
под вънкашност чужда и под име ново
и с сърце порасло и за кръст готово,
и носи съзнание, крепост, светлина
на робите слепи в робската страна.*

От 3 март 1862 г. до 18 февруари 1873 г. са точно 9 ГОДИНИ И 13 ДНИ (1862 г. е била високосна).

Съществува и друго твърдение, което е пряко свидетелство за това, кога всъщност дякон Васил-Игнатий самоволно решава да се откаже от духовното си звание. Става дума за нещо, което се е случило на **19 април 1864 г.** в Карлово. Информаторът е майка му:

„Беше на Великата събота, когато синът ми дякон Игнатий реши да се откаже от духовното си звание. Той ме повика в собата и ми каза: „Мамо, мене ме призовава народният глас, за да се притека на помощ на заробеното си отечество; затуй аз не мога вече да изпълнявам духовната си длъжност и сега се отказвам от нея...“ Тогава свали расото и калимавката, на взе ножицата и отрязва косата си и ми рече: „Мамо, вземи косата ми, та я скрий в сандъка си, защото аз я отделям от себе си, и кога чуеш, че съм загинал, да я извадиш, за да се опеи и погребее вместо мене, защото може би остана неопян и непогребан“. [15]

Първата публикация на този спомен е направена във Враца през 1902 г. от **Минко Марковски** в книгата му „Спомени и очерки из българските революционни движения 1868-1877 г. : Нови данни и документ“.

Това свидетелство на майката не е съвсем автентично, тъй като липсва документ (*саморъчно написан спомен, косвено писмено свидетелство...*), който да потвърждава истинността на думите, казани от Васил Левски. А и стилът е прекалено патетичен и не приляга на неговото притчово, афористично мислене. Минко Марковски е краеведът на Троянския край и е съвсем естествено нарочно да дооцветява с „прецизна“ документална автентика словото си.

Косата на Васил Левски наистина е съхранявана от майка му Гинка Кунчева. Тя предава къдриците на дъщеря си Яна (1835–1913), която през 1907 г. дарява реликвата в държавна институция (тогавашното Министерство на образованието). В момента фрагменти от косите на дякон Игнатий се намират в Националния военно-исторически музей в София и в музея на Васил Левски в Карлово.

Ако вярваме на М. Марковски, въпросният разговор между майка и син се е случил след участието на Васил Левски през 1862 г. в Първата българска легия на Георги С. Раковски.

Но звучи някак неправдоподобно да се е саморазмонашил след участието във военните действия в Сърбия, а не преди това... – едно съмнение, което **би**

трябвало да ни насочва не към датата 19 април 1864 г., а към вечерта на 3 март 1862 г.

Логично е да предположим, че тъкмо през въпросната вечер е отрязал косите си, които – за съжаление – са се превърнали в нещо като вечен талисман за невярващите в принадлежността на Апостола на Българското национално освобождение към българското духовенство.

Една кратка ретроспекция може би ще доизясни нещата...

През 1852 г. – веднага след смъртта на баща си – 15-годишният Васил Иванов Кунчев става послушник на вуйчо си хаджи Василий, калугер в Хилендарския манастир, изпратен като проповедник и таксидиот в Карлово и в околностите му. От този момент до въпросното отрязване на косите това е човекът, който се грижи неотлъчно за бъдещия Апостол. Били са непрекъснато заедно. Той го записва в класното училище в Стара Загора, той го запознава с учителя по пеене Атанас Иванов, който открива и обработва великолепия му глас, той го включва в курсове за свещеници, след което му обещава, че ще издейства нареждане от Хилендарския манастир да учи в Русия...

Към въпросната дата – 3 март 1862 г. (или: 19 април 1864 г.) – дякон Васил-Игнатий е работил безвъзмездно за вуйчо си...

Каквото и да означава това, **ОТКАЗЪТ ОТ ЗАЕМАНЕТО НА „ДУХОВНА ДЛЪЖНОСТ“** – т.е. отказ от работа (от „щат“, казано на съвременен език, нещо като подаване на оставка...) при бъдещия архимандрит Василий – **НЕ ОЗНАЧАВА ОТКАЗ ОТ БОГА И ОТ ТАЙНСТВОТО НА МОНАШЕСКИЯ ОБЕТ.**

МНОГО ИСТОРИОГРАФИ ИЛИ НЕ ИСКАТ, ИЛИ НЕ МОГА ДА РАЗБЕРАТ ТОВА...

Не съществува конкретен документ, който да потвърждава или отрича низвергването (*афоресването, отлъчването, пропъждането...*) на Дякона от лоното на християнската църква поради нехайство, лоша дисциплина или неспазване на църковния чин. Регистрирани са конфликти между племенника и вуйчото, но това се оказаха повече жълти, нездрави слухове за семейни дразги, които така и не оцеляха във времето.

Съществуват обаче **четири косвени аргумента**, които доказват по недвусмислен начин, че от замонашването (7 декември 1858 г.) до последния миг от живота си (18 февруари 1873 г.) Васил Левски живее със самочувствие за **ИЗКОННА, ЕЖЕДНЕВНА, ЕЖЕЧАСНА, РИТУАЛНА, УСЪРДНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ КЪМ БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА.**

ПЪРВИЯТ АРГУМЕНТ – най-категоричният – е присъствието на вече цитирания тропар за Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий в „AGENDA...“.

ВТОРИЯТ АРГУМЕНТ е свързан с началото на текста на **НАРОДНА-**

ТА КЛЕТВА, която е трябвало да полагат новопосветените съзаклятници, когато са ставали членове на частните революционни комитети. Ето как започва клетвата, чийто безспорен автор е Васил Левски:

„Заклевам се в Евангелието, в честта си, и в Отецеството си, пред Бога и пред Честното събрание на съзаклятието, че от всичко, което ми се яви, няма да кажа и открия никому нищо до смърт и до гроб. (...)“ [16]

ТРЕТИЯТ АРГУМЕНТ търси доказателства в отговора на въпроса: каква е била представата на Васил Левски за българско пространство към оня исторически момент и съвпада ли тя с фиксираните епархийски граници на Първия Български църковно-народен събор?

Въпросът е изключително важен, защото отговорът му предполага своеобразна реконструкция на информацията, която откриваме не само в тефтерчето, но и в целия наличен изворен архив на Васил Левски...

Оказва се, че – препрочитайки наново всички писма *от и до* Васил Левски, както и изобилните сведения на негови съвременници, събрани и обговорени в цитираното издание на Димитър Страшимиров – можем чрез своеобразни *маршрути* да уточним представите на Апостола за **българско етническо, езиково и религиозно пространство към вече уточнения времеви хоризонт** (1867-1872 г.).

В редуването на селищата, които ще посочим по-долу, търсим обобщеност и по-голяма пространствена нагледност, тъй като – така подредени – те фиксират най-външните и най-вътрешните граници, свързани с конспиративната дейност на Апостола.

За да се получи представата за *територия*, а не за *път* (*пътища, пътеки, мегдани, паланки, реки, махали, гори, къщи, равнини, долини, хребети, клисури...*), навсякъде в края повтаряме името на първото селище, но в *св. курсив* и след обърнатата стрелка (←):

1. Маршрут (голям кръг) – ЛОМ → БЕРКОВИЦА → СОФИЯ → КЮСТЕНДИЛ → ПАЗАРДЖИК → ПЛОВДИВ → ХАСКОВО → ЧИРПАН → СТАРА ЗАГОРА → НОВА ЗАГОРА → СЛИВЕН → ИЧЕРА → КОТЕЛ → ОМУРТАГ → ШУМЕН → ДОБРИЧ ТТТ → РУСЕ → ПЛЕВЕН ← ЛОМ...;

2. Маршрут (малък кръг) – ВРАЦА → ОРХАНИЕ → ПРАВЕЦ → ЕТРОПОЛЕ → ЗЛАТИЦА → ПИРДОП → КЛИСУРА → ПАНАГЮРИЩЕ → СТРЕЛЧА → СОПОТ → КАРЛОВО → КАЛОФЕР → КАЗАНЛЪК → ГАБРОВО → ТРЯВНА → ДРЯНОВО → ВЕЛИКО ТЪРНОВО → ГОРНА ОРЯХОВИЦА → ДОЛНА ОРЯХОВИЦА → ЛОВЕЧ (вътрешна столица на революционната организация) → ТРОЯН → ТЕТЕВЕН → ЯБЛАНИЦА ← ВРАЦА...;

3. Маршрут (неосъществен кръг) – РАЗЛОГ → КЮСТЕНДИЛ → СКОПИЕ → ОХРИД → БИТОЛЯ → РАДОМИР → ЩИП → РАЗЛОГ.

За този неосъществен маршрут научаваме от различни писма на Васил Левски, но най-показателно е едно негово писмо до **д-р Константин Робев от Охрид**, в което му напомня за разговорите им в Цариград, свързани с разширяването на революционната мрежа по българските земи. Като подчертава, че никога не е забравял Македония, Левски обобщава: „(...) *ние мислим, че ако трябва да се развие байрака, това трябва да стане и по синките страни на нашето отечество... От никъде помощ не можем да чакаме, нито пък да желяем, каквото направим, сами да си го направим.*“

Оригиналът на текста е загубен. За съществуването му узнаваме по косвен път от едно **интервю на Данаил Кацев-Бурски с ген. Александър Протогоров**, който е съхранявал писмото – предполага се, че текстът е носел датата **6 август 1872 г.** Имената на селищата, включени в този маршрут, са били посочени именно там. Интервюто е взето на 12 декември 1926 г. Следите на писмото се губят след 1942 г. Тази теза е защитена от **Цочо Билярски** в статията му „**За влиянието на идеите и делото на Васил Левски при създаването на революционна организация на българите в Македония и Одринско**“ [17].

Би могъл да се очертае и:

4. Маршрут (външен кръг), който регистрира крайните граници на придвижването на Васил Левски на Балканския полуостров: **БЕЛГРАД → КРАГУЕВАЦ → КРУШЕВАЦ → СОЛУН → ИСТАНБУЛ → БУКУРЕЩ (външна столица на революционната организация) → ГЮРГЕВО → ТУРНУ МЪГУРЕЛЕ ← БЕЛГРАД**...

Както виждате, вторият, третият и фрагмент от четвъртия маршрут (*Солун*) се препокриват с духовните окръзи (*епархиите*) на Българската екзархия (*ферманът на султана е издаден на 28 февруари 1870, но Първият Български църковно-народен събор, който всъщност фиксира територията на нашата екзархия, е свикан в Цариград на 24 юли 1871 г.*): **Русенска, Силистренска, Шуменска, Търновска, Софийска, Врачанска, Ловчанска, Видинска, Нишка, Пиротска, Кюстендилска, Самоковска, Велешка, Варненска, Сливенска, Созополска, Панагейска, Новоселска, Лясковска, Бачковска...** Маршрутите почти се препокриват и с част от картата на Санстефанска България (3 март 1878), обхващаща територия от **170 000 кв. километра**: **Видинско, Врачанско, Търновско, Русенско, Силистренско, Варненско, Софийско, Пиротско и Вранско в Поморавието, почти цяла Македония (без най-южните области), части от Косово (Качаник) и Албания (Корчанско), част от Източна Тракия и Южна Добруджа.**

Всичко това доказва, че територията, която е обикалял или е възнамерявал да обиколи Васил Левски, е формирана преди всичко в лоното на Българската православна църква, която в оня исторически момент е

структурирала единната българска представа за етническото, фолклорното, ентографското, езиковото и християнското религиозно пространство на бъдеща България...

Навсякъде и неотменно Васил Левски е търсил съдействието на представителите на действащия православен клир...

ЧЕТВЪРТИЯТ АРГУМЕНТ е свързан буквално с последните минути от живота на Апостола.

Става дума за популярния разказ на **поп Тодор**, записан от **Иван Кършовски**, сподвижник на Васил Левски и писар в четата на Панайот Хитов:

„Повика ме едно заптие да отида да изповядам Левски при обесването му. Отидох заедно със заптието до мястото, гдето щеше да бъде обесен В. Левски.

Там заварих мютесарафина, много турци и войска. В. Левски стоеше вързан до стълба на бесилката, слаб и блед, но с поглед смел и остър. Когато ме съгледа, че ида, аз хвърлих един поглед към него и в това време, стори ми се, че ми прави знак с очите си. Аз се разтреперих и изтръгнах.

– Папаз ефенди – ми каза мютесарафинът, – иди там, та според вярата ви извършете вашето – като ми посочи към Левски.

Аз отидох при Левски и откакто го изповядах, почнах да чета отредената за случая молитва и когато споменах името „раба божия Василий“, Левски ме пресече и каза:

– Споменавай ме в молитвите си, отче попе, с името „йеродякон Игнатий“ – и след малко мълчание прибави: – Молете се, отче, не за мене, а за отечеството България!

След като свърших обряда, Левски беше вдигнат върху едно буре и окачен на въжето. Преди да бъде избутано бурето изпод краката му, той изви-ка:

– Боже, избави България“ [18]...

И четирите косвени аргумента, както и целият сюжет, свързан със само-ръчното отрязване на косите, не са фикс-идея, която предполага внушение, изискващо действие.

Внушение се реализира само тогава, когато някой се поддава на внуше-ние...

Изправени на ръба на неосъзнатата или неосъзнаваната представа за личността на Апостола, ние все още не можем да проникнем докрай в приро-дата на неговата личност.

Винаги ни пречат фактите, цифрите, имената, годините...

Заради тях, много въпроси продължават да стоят отворени:

– Каква е конкретната причина, която принуждава Дякона да се от-

каже от „служенето“ при вуйчо си?

– **Настина ли – тук ще влезем в един много актуален спор – от края на м. октомври до първите дни на м. декември 1868 г. Васил Левски живее заедно с Христо Ботев в запустяла воденица край Букерещ?**

– **Кой е предателят на Васил Левски?**

Докато се ровим и се възхищаваме от миниатюрната красота на детайлите, търсейки понякога възвишени нравствени устои не в живота на Апостола, а в собствената си представа за историзъм и научно величие, забравяме по-важното: **ВАСИЛ ЛЕВСКИ Е ПРЕДИ ВСИЧКО СТРОИТЕЛ И РЕВНИТЕЛ НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ВЪЗРАЖДАНЕ. ОТГЛЕДАН В СРЕДИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА, ТОЙ Е СРЕД ЛИЧНОСТИТЕ, КОИТО СЪЗДАВАТ И ВЪЗПИТАВАТ ВЪВ ВРЕМЕТО НАШАТА РЕЛИГИОЗНА ХРИСТИЯНСКА ВЯРА, НАДЕЖДА И ЛЮБОВ В НАЦИОНАЛНАТА И ЧОВЕШКАТА СВОБОДА** (Св. *Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, архимандрит Неофит Бозвели, Константин Фотинов, Христаки Павлович-Дупничанин, Добри Чинтулов, Георги С. Раковски, Христо Ботев...*)...

ОБОБЩЕНАТА СЕМАНТИЧНА ЛОГИКА НА ПОТЪРСЕНИТЕ КОСВЕНИ АРГУМЕНТИ ЗА ПРИНАДЛЕЖНОСТТА НА АПОСТОЛА КЪМ БЪЛГАРСКИЯ ПРАВОСЛАВЕН КЛИР – присъствието на тропара за Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий в тефтерчето; посочването на Евангелието в Народната клетва; съвпадението на маршрутите на Васил Левски с географията на духовните окръзи на Българската екзархия; разкриването на духовния сан пред поп Тодор ... – ПРЕСЕМАНТИЗИРА „AGENDA : NOTIZ-BUCH...” В СВОЕОБРАЗЕН ТРЕБНИК НА ДЯКОН, КОЙТО СЕ Е ПОДГОТВЯЛ ЗА ЛИТУРГИЯ...

В неговото християнско богослужение има от всичко: най-напред ще бъде църковнославянското песнопение за светци от иконостаса, после идва редът на тежките песни на народа, ще има и съвети за болести, както и поучителни разкази за харчове, направени през деня...

... Просто трябва да се научим да влизаме с чисто сърце в тази малка, вкопана до ръста на конник, бедна, осветена, но спретната българска църквица, за да чуем гласа на дякон Игнатий...

1.3. ПРАГМАТИКА

В диалектно отношение езикът на Васил Левски принадлежи към т.нар.

„централни балкански говори“ [19], които са установими и днес в районите на Ловеч, Карлово, Троян и Габрово... Характерното за тези диалекти е силният палатален характер на консонантите в края на думата (*напр.*: кон → [кон']; овчар → [уф'чер']; кръв → [кръф']...), изобилието на аферези (*напр.*: кога → ...га), синкопи (*напр.*: какво → к...о) и апокопи (*напр.*: нали → нал...), както и „задължителното“ членуване на съществителните нарицателни имена от *м. р. ед. ч.* в почти всички синтактични позиции: *напр.*: Човекът (*подлог*) влезе с гърбът (*непряко допълнение*) си назад в рейсът (*обст. пояснение*). При роднинските и личните имена за *м. р. ед. ч.* се различават две форми – една за подлог (*без окончание*) – *напр.*: Няма го още синът ти. → Няма го още **син** ти; друга е формата за допълнение (*с окончание*) – *напр.*: Дай на брат си. → Дай на **брата** си!]. Характерна черта на балканските говори е и красловното „х“ да минава във [ф], но да се изписва „в“ – *напр.*: прах → [праф] → прав; бях → [б'аф] → бяв... Когато има струпване на съгласни звукове в началото на думата, задължително – под влияние на турския език – се прибавя вокал за облекчаване на изговора – *напр.*: стълб → **истълб**; стълби → **истълби**; спечеля → **испечеля**; Стамбул → **Истамбул**; страх → **истрах**...

Към търсения времеви хоризонт (1867-1872) не съществува строго регламентирана нормативна база на съвременния български книжовен език – въпреки неимоверните усилия на книжовниците...

ВСЕКИ Е ПИШЕЛ ТОВА, КОЕТО ЧУВАЛ ИЛИ Е ИСКАЛ ДА ЧУЕ... ЗАКОНОДАТЕЛЯТ Е БИЛ ДИАЛЕКТЪТ...

Елитните учебни заведения са били или гръцки, или турски, или някаква странна смесица между български и гръцки. Не сме разполагали с добре оборудвани печатници – масова практика е било да се печата навън (Виена, Крагуевац, Брашов, Белград, Букурещ, Будим, Одеса, Москва, Болград...). [20] Не е съществувала разгърната разпространителска мрежа. Липсвали са правила, които да обособят някаква общонародна говорима и писмена граматична норма, макар че учебници все пак е имало: „**Буквар за различни поучения**“ на Петър Берон (1799-1871), „**Филологическо предуведомление**“ на игумен Неофит Рилски (1793-1881), „**Грамматика на новобългарския език**“ от Иван Момчилов (1819-1869), „**Перва понятия**“ от Емануил Васкидович (1795-1875), „**Български буквар**“ от Георги Бусилин (1823-1845) и др. Ползването на църковнославянската азбука в съчетание с нейния руски вариант (*т. нар.* „гражданка“) са предопределяли хаоса както в печатарското дело (*най-вече поради липсата на оригинални български шрифтови гарнитури за големи и малки кирилски букви*), така и в индивидуалната писмена практика.

Била е налице и истинска война между буквите [21]...

На двата полюса, като своеобразни антагонисти, са стояли **азбуката на Васил Априлов** (1789-1847), който – копирайки руските графемни (без „Э“ и

„Ë“), – изхвърля всички църковнославянски букви, дори премахва буквата „щ“, *от една страна, и, от друга, азбуката на Йоаким Груев* (1828-1912), който запазва голяма част от българския църковнославянски азбучен код, но съхранява и една по-специална гръцка буква – *т.нар. „тита“ („Θ“)* [22].

Писмената практика в тефтерчето на Васил Левски е пряка илюстрация на тази пъстра, неясна, сложна, но и – по някакъв начин – тържествена картина, защото всеки, що годе грамотен българин по български език, е бил „законодател“ с право на собствено мнение в това неогласено народно събрание, в което не „съединението“, а бурните, нестихващите разногласия по кръчми и кафенета са правили силата...

И все пак: защо Васил Левски е избрал да прочете и препише в тефтерчето си тъкмо този тропар, тъкмо тези народни песни и тъкмо тези стихотворения? Това тайнопис ли е някакъв или просто става дума за негови любими текстове, които да го съпътстват в обиколките му из родината?!?...

По-внимателното прочитане на текстовете в „AGENDA...“ и съпоставянето им с оригиналите показва, че Васил Левски **НЕ ПРОСТО Е ПРЕПИСВАЛ, А Е РЕДАКТИРАЛ ЦИТИРАНИТЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ**. Тук не става дума за преписване с грешки или за възстановяване по памет, а за **целенасочено, прецизно редактиране, което не променя нито смисъла, нито архитектурата на творбата, а – като че ли (!) – премоделира предназначението ѝ, променя социалния ѝ статус...**

Най-сериозна е редакцията върху текстовете на Добри Чинтулов и Христо Ботев.

Съпоставка с оригиналите демонстрира пряката намеса на Васил Левски:

ВЪЗПОМЕНАНИЕ
от Добри Чинтулов

*Току-що се яви зората
в един прекрасен майски ден,
излязох аз из одаята
душевно много **наскърбен**.* [23]

Редакцията
на Васил Левски

*Току-що се яви зората
в един **прекрасний майский** ден.
Излязох аз из одаята
душевно много **сокрушен**.* [24]

НА ПРОЩАВАНЕ В 1868 г.
от Христо Ботев

(...)
през тиха бяла Дунава!
(...)
*и на глас тичам **народен**
срещу врагът си **безверни**.*
(...)

Редакцията
на Васил Левски

(...)
*през **тихий бели** Дунава!*
(...)
*и на глас тичам **свободен**
срещу врагът си **безверний**,*
(...)

нито пък слушай хората,
дето **ще** кажат за мене
„Нехранимайка излезе“, –

(...)

и с сърце сичко разкажи
на моите братя **невръстни**,
да **помнят** и те да знаят,

(...)

сълзи **му** с уста да глътна [25]

Нито пък слушай хората,
дето **щѣт** кажат за мене:
не храни майка излезе,

(...)

и **със** сърце сичко разкажи
на моите братя **премили**,
да **повнат** и те да знаят,

(...)

сълзи с уста да глътна [26]

Тук виждаме не само лексикални подмени, а и намеси в морфологичния строй на думите – къде под влиянието на диалекта, къде заради търсене на ефекта от самоволната етимологизация: „прекрасен майски“ → „прекрасний майский“; „ще“ → „щѣт“; „нехранимайка“ → „не храни майка“; „помнят“ → „повнат“...

Аналогични сравнения могат да бъдат направени и по-нататък...

При Христо Ботев промените са най-много: „сълзи му с уста да глътна“ → „сълзи с уста да глътна“; „за него ще се заловя“ → „за него щѣ съ залова“; „пък... каквото сабя покаже“ → „пак каквото сабя покаже“; „сюрмашко тегло да гледа“ → „сирмашко тегло да гледа“; „бяло ми месо по скали“ → „бело ми меса по скали“...

Не са малко и случаите, когато Васил Левски се е намесвал и в синтаксиса, но не грубо, а по възможно най-елегантния начин – или е увеличавал, или е намалявал броя на простите изречения, прибавяйки и отнемайки запетаи и точки: „О, либе мило, хубаво!/ Берете цветя в градина“ → „о, либе мило, хубаво,/ берете цветя в градина“; „Ах, мале – майко юнашка!/ Прости ме и веч прощавай!/ Аз вече пушка нарамих“ → „Ах, мале – майко юнашка,/ прости ма и веч прощавай,/ аз вече пушка нарамих“...

При другите два текста нещата стоят малко по-различно.

Тропарът е написан на църковнославянски език. Ще го предадем със съвременни графемни, за да се открият и осмислят по-ясно неточностите, защото тук наистина има грешки спрямо църковнославянската граматика, каквато Дякона е изучавал в училището за свещеници: „Яко Апостолов **единонравни** (вм. *единонравний*) и словенски (вм. *словенских*) стран учителие, **Кириле** (вм. *Кирилле*) и Методие Богомудрии **владику** (вм. *Владуку*) все моли-те, вся язики словенския **утвердिति** (вм. *утвърдите*) в православни (вм. *православний*) и единомисли (вм. *единомислий*) умирити (вм. *умерити*) души наша“.

Едно по-внимателно вглеждане в изписването на графемите – напр.: сравнявайки с други автентични текстове на Апостола, различно е поднасянето на буквите „д“ „м“ „у“ „г“, а и калиграфският почерк му е дълбоко непри-

същ... – хвърлят сериозно съмнение върху това, дали текстът на тропара е преписан от Васил Левски. Напълно възможно е преписът да е дело на човека, който му е подарил тефтерчето, нещо като автограф. Ако е така, грешките не са дело на Васил Левски, а на дарителя, който би могъл да бъде всеки от обкръжението: поп Минчо Кънчев, поп Матей Преображенски Миткалото (най-вероятно!), Любен Каравелов (много вероятно!), Христо Ботев, Петко Р. Славейков, а защо това да не е просто скъп спомен от прекия учител на Васи Левски – Георги С. Раковски (по-вероятно!)...

Народната песен „**Се за тебе мисля, мамо...**“ е предадена с големи съкращения, почти телеграфно. Ако сравняваме с оригинала, който откриваме във „Видрица“ на поп Минчо Кънчев, и тук има редакция. При Васил Левски последният стих е изведен като своеобразно заглавие:

СЕ ЗА ТЕБЕ МИСЛЯ, МАМО...

Народна песен

*Се за тебе мисля, мамо,
как се готвя аз за бой.
Пред вразите рамо с рамо
в кърви да се обляя.
(...)
Сбогом, мамо, кой знай дали
(...)
ако падна аз убит. [27]*

Редакцията на Васил Левски

**ако падна аз
убит

Сал за тебе
мисля, мамо,
и се готвя за боя.
Пред вразите ни
рамо с рамо
във кръв ще се
обляя.

Сбогом, мила,
кой знай дали и пр. [28]**

Тук има и още нещо: никой досега не е обръщал внимание на приликите между преписаните образци в „**AGENDA...**“.

Оказва се, че както подборът, така и редакциите могат да бъдат сведени под знаменателя на общ прагматичен контекст – **И ПЕТТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ФРАГМЕНТИ, ВКЛЮЧЕНИ В ТЕФТЕРЧЕТО, СА ВСЕ ТЕКСТОВЕ НА ПЕСНИ...**

Ако за тропара и откъсите от неизвестната народна песен и „**Се за тебе мисля, мамо...**“ нещата са пределно ясни, присъствието на фрагменти от творби на Добри Чинтулов и Христо Ботев заслужават по-специално внимание.

„**Възпоменание**“ и „**На прощаване...**“ – *но вече като песни* – попадат в

интонационната гравитация на старата селска песен и конвенционалните за онова време чужди романси и военни маршове, които са „долитали“ до нашите земи или от Австро-унгарската империя, или от Русия, или от сърцето на самата Турция, чийто ритъм сме усещали най-силно [29].

Към момента (1867-1872) ние нямаме изявени композитори, но имаме едно всеобщо, нерегламентирано народно композиторско творчество, което – посредством елементарни аранжimenti на метриката и ритмиката на оригинала – е постигало целите си: **усещане за автентичен български лад, съчетан с неравноделен метрум и народностна мелодика, която е влагала ту плам и призив за борба с тираните чрез „песните“ на Добри Чинтулов (зад мелодичната линия на неговите цигулкови пиеси се крият популярни турски кафански мелодии), ту усещане за неизмеримо вековно величие и абсолютна мощ (зад „Шуми Марица“ на Никола Живков например се крие популярната австрийска войнишка песен „Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren“, а зад „Тих бял Дунав се вълнува“ на Иван Вазов стои украинската песен „Спи, младенец мой прекрасный“...), ту нежност, съчетана със съкрушаваща, неопишуема, вселенска тъга (зад „Хубава си, моя горо“ на Любен Каравелов можем да потърсим мелодраматичния ритъм на чешката народна песен „Горо, горо, висока си“)...**

Стихотворенията на Христо Ботев са имали по-специална народна съдба. Те – в буквалния смисъл на думата – по пътя към читателя са „губели“ името на автора. Пеели са се като „автентични“ народни песни. Творчеството на Христо Ботев е ставало част от масови песнопойки, чиито листове са се разпространявани като „позиви“ сред населението. Огласявани са по пазари, седанки, събори, механи [30]...

Не е правено специално музиковедско изследване, но със сигурност се знае, че „оригиналната“ мелодия на „На прощаване...“, която ни интересува в случая, е имала увеличена секунда между втори и трети стих („*че станах азе хайдутин/ хайдутин, майко, бунтовник*“), което означава, че е звучала като ориенталска песен, внушаваща изгаряща чувственост. Знае се също, че Васил Левски е имал своя специална музикална версия на поемата „Хайдутин“...

Какво означава всичко това!

Излиза, че в „AGENDA“ трябва да търсим не текстовете на стихотворенията „Възпоменание“ от Добри Чинтулов и „На прощаване...“ от Христо Ботев, а текстовете на песните, композирани по тези стихотворения.

Има огромна разлика между едното и другото.

Когато се държи на оригинала, преписването е пунктуално, посочва се и името на автора...

Прецизните сметки в „NOTIZ-BUCH...“ илюстрират поведение на пунк-

туален човек.

Никъде в тефтерчето не се споменават имената на поетите.

Когато се обработва текст, който ще се пее, т.е. ще бъде интервюиран от някакъв външен, несвойствен темпоритъм, редакцията става според метриката на бъдещата музикална творба, расте броят на звукописните ефекти например...

Промяната или аритметичното увеличаване на вокалите от един и същ разред (*напр.*: **наскърбен** > **сокрушен**; **невръстни** > **премили...**), изкуствениите етимологизации, направени заради увеличаване броя на ударенията (*напр.*: **нехранимайка** > **не храни майка...**), както и нерегламентираната поява на полугласния звук [j] (≡ Й) в края на някои думи (*напр.*: **прекрасен майски** > **прекрасний майский**; **тиха** > **тихий...**) доказват, че Васил Левски е композирал нещо по „Възпомение и особено по „На прощаване.....

Прочел ги е тези текстове Апостола, харесал ги е, преписал ги е от народните „извори“, а после ги е запял...

Било е акапел, защото не е свирил на музикален инструмент...

И е приличал този акапел – *заради изкуственото* [j] (≡ Й) *в края на новите думи* – на църковнославянско песнопение. Тропарът, записаното на втори форзац в „AGENDA...“, е налагал темпото...

Авторите не са били важни...

Защото са били част от един всеобщ народен флорилегиум, който задължително отнема името, но съхранява текста във вечността...

Георги С. Раковски цял живот е търсел герба и знамето на българите...

**ДЯКОН ИГНАТИЙ Е СЪЗДАВАЛ ХИМНА НА БЪЛГАРИЯ, ТЪР-
СЕЙКИ ИСТОРИЧЕСКИ ЗНАЦИ И АВТЕНТИЧНИ МУЗИКАЛНИ
ФРАЗИ, СЪПЪТСТВАЛИ ЛИТЕРАТУРНАТА ПАМЕТ НА БЪЛГАРСКОТО
НАЦИОНАЛНО ВЪЗРАЖДАНЕ...**

...Просто и ясно: началото е при делото на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий, а краят – при борбата за национално освобождение:

Така семантичното разстояние между тропара и стихотворенията на Христо Ботев и Добри Чинтулов увеличава посочения в началото времев хоризонт в „AGENDA : Notiz-Buch“ : IX в. ÷ 1867 г. ÷ м. юли-август 1870 г. ÷ м. декември 1872 г. ...

II. ПИШЕЩИЯТ ЧОВЕК

Автобиографичната лирическа изповед, която – следвайки първия стих – тук озаглавяваме „**АЗ, ВАСИЛ ЛЪВСКИЙ В КАРЛОВО РОДЕН...**“, е единственият документален източник, който регистрира наличието на литературно творчество в биографията на Васил Левски.

Стихотворението е незавършено и по всичко личи – най-вече заради наличието на обилен разказ, – че това е бъдеща поема, която е трябвало да разкрие важни моменти от живота на Апостола:

*Аз, Васил Лъвский в Карлово роден,
от българска майка юнак аз роден,
не щях да съм турски и никакъв роб,
същото да гледам и на милий род.
Станах и отидох в Стара планина,
за година време аз разгледах,
в Сърбия ходих и по Влашко скитах –
от нийде помощ за наша свобода.*

(...)

*Докато аз проходих в Стара планина,
турци поганци мен угадаха,
тежка потеря тий си вдигнаха,
кат скакалци по гора тръгнаха
и всичко Карлово обиколиха,
и по улици стража поставиха,
дано мен жив уловяха
или бър глава ми сдобияха. [31]*

Интригата, която разкрива сюжетът на творбата, е свързана със събитие, за което се предполага, че се е случило в началото на м. юли 1867 г., когато Васил Левски се отделя от четата на Панайот Хитов в местността на Саръкия и се спуска към Карлово, за да се види с майка си и близките си.

Творбата не се отличава с изключителни художествени достойнства, но е пряка илюстрация на поетическото мисле през този период от Възраждането.

Микроструктурата на „Аз, Васил Лъвский в Карлово роден“ е своеобразна смесца от *силаботоническо* и *тоническо* стихосложение. В първите осем стиха личи някакъв двусричен хореичен размер с увеличена стъпка и със задължителна цезура след петата сричка (напр.: „Аз [I, Васил [– I] Лъвский [I –] // в Карлово [I– –] роден [– I] // от българска [I– –] майка [I –] // юнак [– I] аз [I] роден [– I]...“). Тук сполучливо е търсено и намерено допълнително съдържание в съседни и обхватни краестишни рими: „роден“ : „роден“ → „роб“ : „род“; „планина“ : „свобода“ → „разгледах“ : „скитах“... След първите осем стиха обаче творбата почти изцяло попада в ритмиката на тоническото стихосложение, наричано още *народно*, което разчита единствено и само на еднакъв брой на сричките и естествената пълнозвучност на думите (своеобразен *изотонизъм*, който разказва, *пее, фабулира, танцува* посредством звукописните ефекти на българската народна песен: *асонанси, алитерации, анафори, епифори, мезофори, елипси, паралелизми*...).

Макроструктурата на „*Аз, Васил Лъвский в Карлово роден*“ разкрива сюжетен модел, който поставя творбата в контекста на т.нар. **социални и революционни мотиви** във възрожденската поезия, в която **Добри Чинтулов** (*като начало!*) и **Христо Ботев** (*като неподражаем и неповторим връх!*) формират както универсалния семантичен определител на Българско национално възраждане в художествената литература (**„робство : свобода“**), така и най-модерните естетически критерии, които са изграждали художествената форма към оня исторически момент (1867-1872).

Текстовете на Христо Ботев и Добри Чинтулов определят естетическата и социалната рамка в **„AGENDA...“**

Добри Чинтулов е първият български поет, който поставя край на **изотонизма** в българската литература. Преди, а и дълго време след него, някой все е броял сричките, отбелязвал е точното място на цезурите, „съчинявал“ е дори своя флексия, връщайки към нов живот **църковнославянските падежи** и естетиката на **руския виршов силабизъм** в песните си (о. Попович Хилендарец, Атанас Гранитски, Кръстьо Пишурка, Димитър Попски, Георги С. Раковски...).

Любопитното при тази езикова реформа, направена от **семинарист, даскал и цигулар**, е обстоятелството, че – **утвърждавайки на микрониво анализма на българския говорим език** (същото, но далеч не толкова успешно върши Св. о. Паисий Хилендарски в своята „*История славяноболгарская...*“) – **Добри Чинтулов задълбочава връзката ни с руската литература, но на макрониво**. Тук са били важни както **съдържанието на формата**, така и **формата на съдържанието**: смесвайки стихове с еднакъв или различен брой срички (най-често **в кратките хорейчни и ямбични размери без удължена стъпка**), Добри Чинтулов на практика **обединява рецепцията на руската силаботоника с българските народнопесенни структурни закономерности**, което всъщност **възражда, реабилитира, връща към нов живот оригиналното ни присъствие** (*на фонетично и морфологично ниво*) **в славянското литературно море**:

*Стани, стани, юнак балкански,
от сън дълбок се събуди,
срещу народа отомански,
ти българите поведи!*

Христо Ботев, вслушан в плача на природата и в „*туй, що, глупци вий не знаете / позор ли е или слава*“, е първият български поет, който разклати устоите на вкопания български бит през епохата на Възраждането. Той е личността, която създаде философска межда (*клин, синор, граница...*), разделяща **вярващите от невярващите във Възкресението на ВЕЧНО ЖИВИТЕ**:

*Жив е той, жив е! Там на Балкана,
потънал в кърви лежи и пъшка
юнак с дълбока на гърди рана,
юнак във младост и в сила мъжка.*

(...)

*Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира: него жалеят
земя и небе, звяр и природа
и певци песни за него пеят...*

(„Хаджи Димитър“)

Пак Христо Ботев е поетът, който чрез своите гениални стихове узакони единението между българската народнопесенна традиция и модерната силаботоническа структура.

Отново той – по някаква зловеща ирония на съдбата – написа последното си стихотворение в памет на Васил Левски:

*О, майко моя, родино мила,
защо тъй жално, тъй милно плачеш?
Гарване, и ти, птицо проклета,
на чий гроб там тъй грозно грачеш ?*

*Ох, зная, зная, ти плачеш, майко,
затуй, че ти си черна робиня,
затуй, че твоят свещен глас, майко,
е глас без помощ, глас във пустиня.*

*Плачи! Там близо край град София
стърчи, аз видях, черно бесило,
и твой един син, Българийо,
виси на него със страшна сила.
(„Обесването на Васил Левски“)*

Васил Левски е обесен на 18 февруари 1873 г.

Христо Ботев е застрелян на 1 юни 1876 г.

Все още не знаем къде са погребани (или: препогребани...) телата им...

Със сигурност обаче би трябвало да знаем или поне да се досещаме, че по такива места – във въображаемото пространство на „Аз, Васил Львски в Карлово роден...“ например, както и в „AGENDA : Notiz-Buch“, където са тропарът за Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, народната песен „Се за тебе мисля, мамо...“, стихотворенията „Възпоменание“ на Добри Чинтулов и „На прощаване в 1868 г.“ от Христо Ботев... – се е формирал геномът на българската художествена литература (IX-XXI).

...Ще наречем тези свети места „ЖИВЕЦ НА ЖИВОТА“ (Й. В. фон Гьоте), защото тъкмо те са формирали във времето българския философски спомен за смъртта и Възкресението на **ВЕЧНО ЖИВИТЕ БЪЛГАРИ**...

В нашата литература това е споменът за тяхната **виталност** (Георги С. Раковски, Васил Левски, Христо Ботев...) и непрестанно движение от **будното състояние на историята** (Св. о. Паисий Хилендарски, Иван Вазов...) към **метафизичните пространства на съня** (Пейо Яворов...), от **слепия ден** (Пенчо Славейков...) към **зрящата нощ** (Гео Милев...), от **Възкресяващата смърт** (Никола Вапцаров, ...) към **умъртвяващия живот** (Димчо Дебелянов...), от **красивото**, което по българските земи се оглежда в очите на милата кротка Гергана (Петко Р. Славейков...), към **грозното**, което тук – в **литературната чашка на Балкана** – продължава да ослепява, да обездвижва и умъртвява тялото на полуживия **Балканджи Йово**:

– *Даваш ли, даваш, балканджи Йово,
хубава Яна на турска вяра?*
– *Море, войводи, глава си давам
Яна не давам на турска вяра!*

Съществува умозаклучителна схема, завещана от философа А. Силезий: „*Spiritus phantasticus inter aeterna et temporalia medius est, quo et plurimum vivimus*“ (от лат.: „*Духът на фантазията, чрез чиято дейност живеем най-често, заема средишно положение между вечните и временните феномени*“)...

Животът на Васил Левски заема „средишно положение“ между силните тласъци на едно консервативно християнско самосъзнание и модните, нетрайните, временните изисквания на случващото се време (1867 г. ÷ м. юли-август 1870 г. ÷ м. декември 1872 г.)...

...Установените **синатктични, семантични и прагматични съотношения** в „AGENDA : NOTIZ-BUCH für Geschäftsleute jeden Berufs“ и „Аз,

Васил Лъвски в Карлово роден...“ се движат във всички посоки на българската културна памет и изясняват **антропологични рефлексии**, формирали някога личността на Апостола на свободата: **религиозни, философски, лингвистични, психологически, музикални, социални, пространствени и времеви нагласи**, според които **ПРЕДСТАВАТА ЗА ХРИСТИЯНСКА РЕЛИГИЯ, ЗА РОД, ЕЗИК И РОДИНА, ЗА БЪЛГАРСКА НАРОДНА ПЕСЕН И БЪЛГАРСКА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА ОЛИЦЕТВОРЯВАТ ЦЕННОСТНИТЕ КРИТЕРИИ ЗА БЪЛГАРСКА НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ...**

Бележки и цитирана литература

1. Това е пълният текст на новобългарски език на **4-гласовия Тропар** (комбинация от 3 сопранови партии и 1 бас), който откриваме на гръба на втория форзац (контратитул) в тефтерчето на Васил Левски.

2. *Всички цит. в това изследване, свързани с тефтерчето на Васил Левски, са по:* **Личният бележник (джобното тефтерче) на Васил Левски** : Увод, разчитане, обяснителни бележки, справочен апарат / Кирила Възвазова-Каратеодорова, Здравка Нонева, Виктория Тилева. София, 1987. Навсякъде страниците от тефтерчето, когато се посочват в бележките и изложението, са уеднаквени с **горния колонцифър на цитираното фототипно издание**, където цифрата е оградена в средни скоби и започва броенето от **първата страница на корицата на „AGENDA : Notiz-Buch für Geschäftsleute jeden Berufs“** – *напр.*: [с. 1], [с. 2], [с. 3]... Оригиналната пагинация е объркваща, тъй като има физическа липса на страници, а допълнителните номерирания, които са въведени във времето от Захарий Стоянов, Димитър Страшимиров и др., не си съответстват. В *цит. изд.* „AGENDA“ е публикувана на 121 страници (с. 25-146).

Книжното тяло на джобното тефтерче е произведено някъде в тогавашната Австро-унгарска империя – думата „AGENDA“ (*от лат.*: дневен реда; това, което трябва да се прави, да се извърши) е изписана на първата страница на корицата; на заглавната страница в книжното тяло е текстът: „NOTIZ-**BUCH für Geschäftsleute jeden Berufs**“ (*от немски.*: бележник за бизнесмени/служители от всяка професия).

Заб.: Навсякъде в изложението и в бележките думите „**джобното тефтерче**“, „**тефтерчето**“, „**AGENDA : NOTIZ-BUCH...**“, само „**AGENDA**“, „**NOTIZ-BUCH...**“ или „**AGENDA : Notiz-Buch für Geschäftsleute jeden Berufs**“ са употребени като синоними.

3. Подреждането на тези **три дати** тъкмо в този ред – **1867 г. ÷ м. юли-август 1870 г. ÷ м. декември 1872 г.** – следва наличния документален мате-

риал, но се прави нарочно, защото ситуираща във времето както сюжета на лирическата автобиография, така и годините, през които Васил Левски е ползвал тефтерчето:

– **първата дата (1867 г.)** е обвързана с това, че актуалните събития, описани в недописаната лирическа автобиография на Апостола, са се случили точно през тази година. Тогава Васил Левски – по препоръка на Георги С. Раковски – става знаменосец в четата на Панайот Хитов.

Вж по-подробно в: Страшимиров, Димитър. Васил Левски. Живот, дела, извори. Т. II. София, 2014, с. 385-388.

Пълният текст на автобиографията публикуваме към **10. бел.;**

– **втората дата (м. юли-август 1870 г.)** е обвързана с първата сметка, написана най-отгоре на втория форзац [с. 3], където е подреден счетоводен баланс, отнасящ се до селищата **Голям извор, Тетевен, Орхане** (дн. Ботевград) и **Видраре**. Това е времето, когато се поставя началото на Вътрешната революционна организация – както е добре известно, събитието се случва най-напред в Ловеч, Велико Търново, Горна Оряховица, Долна Оряховица, Лясковец, Поликраище, Елена, Дряново, Трявна и Габрово, а после във вече цитираните **Голям извор, Тетевен, Орхане и Видраре**. Това означава, че **краят на лятото на 1870 г. фиксира времето, когато са започнали записките в „NOTIZ-BUCH...“.**

Няма задоволителен отговор на въпроса закупено ли е тефтерчето, или е подарено. Подобни тефтерчета са имали Георги С. Раковски и Христо Ботев.

– **третата дата (28 декември 1872 г.)** сочи деня, в който Васил Левски е заловен в Къкринското ханче. Оттук нататък той няма достъп до „AGENDA...“. Целият архив на Дякона заедно с тефтерчето е бил защит в самара (седлото) на коня. Запитиите – поради небрежност или просто защото не са знаели кого всъщност са заловили – не обръщат внимание на самара. Така всъщност е запазен и достига до нас архивът на Централния комитет на Вътрешната революционна организация, към който фактически се отнасят тефтерчето, писма на Апостола, отправени до съмишленици, както и документи, изпратени до него.

Вж по-подробно за съдбата и обработката на архива в цит. съч.: Личният бележник (джобното тефтерче) на Васил Левски. София, 1987, с. 7-22.

4. Напоследък вместо „археология на текста“ се чува изразът „археология на словото“, в който има повторение, тъй като думата „слово“ се съдържа два пъти в словосъчетанието (археология на словото ≡ слово от/за миналото на словото), т.е. в случая трябва да се употреби или „слово от/за миналото (началото, древността...) на текста“, или „археология на текста“, тъй като „археология“ означава: от гр. *αρχαίος* – букв. пръв, главен, начален, изначален, древен, минал; *λόγος* – букв. слово...

Тук към звуковия комплекс прибавяме и прилагателното „интердисциплинарна...“, защото това изследване засяга в тълкувателен режим специални проблеми, свързани с различни нива и обособени сфери на хуманитарното знание: *история, философия, морфология, синтаксис, психология, символна логика, фонетика, литературознание, музикознание, география, графология, диалектология...*

5. Замяната на думата „робство“ или „присъствие“ с „иго“ в звуковите комплекси „*турско иго*“ (*респ.*: „*османско иго*“) е наложителна, защото е по-вярната. Думата „иго“ е по-продуктивна, тъй като съответства както на езика на Българското национално възраждане, така и на историческите реалности, установени и установими във времето. Аргумент за това можем да потърсим в творчеството на Иван Вазов например, който е един от най-големите строители и ревнители на съвременния български книжовен език. Не е случаен фактът, че той озаглавява романа си „Под игото“, а не **Под робството** (*респ.*: **Под присъствието?!?**...). Патриархът на българската художествена литература е ползвал – чрез транслитерация – прякото, а не преносното значение на гръцката калка „иго“: ζυγόν – *букв. ярем, хомот, юлар*, т.е. **дървено приспособление, в което се впрягат едри домашни животни, използвани за работа...** В случая думата „робство“ има преносно значение и се съчетава в едно синонимно гнездо с думата „експлоатация“ (*от фр.* exploitation), която е по-вярната, но никога с „присъствие“. Друг е въпросът, че – поради честота на употребата – днес, заради популярността на романа „Под игото“, изразът „под игото“ се произнася сякаш и се възприема повече като нерегламентираното наречие [подигото], а не като задължителна комбинация от *предлог + съществително нарицателно име от ср. р. ед.ч.* Очевидно съвременната езикова практика в момента търси – посредством замяната на думата „робство“ с „присъствие“ – някаква съвсем нова, но много екстравагантна исторична етимологизация, тъй като ние никога не сме били **роби на турците/османците** в класическия смисъл на думата...

6. Тропарят е написан на една страница, както следва:

– [с. 4]: „Яко Апостолов единонравний/ и словенски стран учителие/ Кириле и Методие, богомудрий/ владико всех молитв, вся язи-/ ки словенския утвърдити в/ православий и единомислий, уме-/ рити мир и спаси души наша“

Този тропар – който се изпълнява и днес – обикновено се съчетава със следния 3-гласов Кондак: „Свещената двоица на нашите просветители да почетем,/ отключили за нас чрез превода/ на Божествените книги извор на Богопознание,/ от който даже до днес, непрестанно като чертим,/ ублажаваме ви, Кириле и Методие,/ предстоящи пред престола на Всевишния/ и молеци се топло за нашите души.“

Тропарът и кондакът възхваляват делото на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий в стила на източноправославната църковна химнография. Тропарът и кондакът трябва да се възприемат в единство – като две части на един и същ текст, – което означава, че втората е просто пропуснатата в тефтерчето. Наличните грешки във флексия показват, че по всяка вероятност текстът на тропара е възпроизведен по памет, а не от конкретен писмен източник.

7. Фрагментът/фрагментите от народната песен „Се за тебе мисля, мамо...“ са записани на **две страници**, както следва:

– 1. [с. 21]: „Искам, мамо,/ да та вида/ и вси мили/ у дома, но знамето ма/ не оставя. До кога ль/ ще мога до./ Збогом, мила,/ кой знай дали/ щеш ма видиш/ вече жив./ Но, драга, не щеш ме/ забрави,“;

– 2. [с. 22]: „ако падна аз/ убит./ Сал за тебе/ мисла, мамо,/ и са готва за боя./ Пред вразите ни/ рамо с рамо,/ във кръв ще се/ обляя./ Съ с богом, мила,/ кой знай дали и пр.“

Заб.: Пълният текст на тази популярна навремето народна песен може да бъде прочетен и днес във „**Видрица**“ на **поп Минчо Кънчев**, един от сподвижниците на Васил Левски:

„Се за тебе мисля, мамо, как се готвя аз за бой. / Пред вразите рамо с рамо в кърви да се обляя. / Искам, мамо, да те видя и вси други у дома./ Но знамето ме не остава, докато си сужба не свърши./ Сбогом, мамо, кой знай дали щеш ма видя вече жив./ Но, драга, не щеше ма забрави, мамо, не щеш ма забрави, ако падна аз убит“

Цит. по: **Кънчев**, Минчо *поп*. Видрица. Спомени, записки, кореспонденция. Ръкописа разчели, проучили и подготвили: ст.н.с. Кирила Възвъзова-Каратеодорова, Тихомир Тихов. София, 2006, с. 432.

8. Фрагментът/фрагментите от неизвестната народна песен са записани на **две страници**, както следва:

– 1. [с. 33]: „Кажи ти на/ издайници ни,/ че знаим делата/ им,/ които те извърв-/ шяват,/ да трепят вой-/ ните ни./ Збогом и пр/ Чуй, мамо, как/ затръбява/ тойзи глас/ за кръвав бой,“

– 2. [с. 34]: „но/ вишний/ нек ни защи-/ щава,/ както прави/ всегда той!/ Зб“

Заб.: Текстове, написани на [с. 33] и [с. 34], не са продължение на народната песен „Се за тебе мисля, мамо, как се готвя аз за бой...“, както продължават да смятат някои, а са самостоятелни фрагменти, които регистрират или начало на други народни песни, или – нещо напълно възможно – начало на авторски лирически изповеди.

Те не се коментират в изложението, тъй като са прекалено фрагментирани и неясни...

9. Фрагментът от стихотворението „**Възпоменание**“ на **Добри Чинту-**

лов е записан на една страница, както следва:

– [с. 18]: „Току що ся яви зо-/ рата въ единъ пре-/ красній майскій/ день. Излязохъ асъ изъ/ одаята, душевно мно-/ го сокрушень. Но где,/ камъ кого асъ да тръг-/ на? Кой може да ме / утеши? Кам кой ма-/ дрец да ся обърна със/ съвет да ми ся яви?/ И тъй си мислях с/ нетърпение и много,/ мно аз мълчях./ По сърдечното си/ влечение кам Тра-/ пезица аз тръг-/ нах. Навред/ там тихий...“

Има споровете за авторството на Чинтуловите песни. Установено е със сигурност, че Д. Чинтулов е автор на: „Стани, стани, юнак балкански“, „Къде си, вярна ти любов народна?“, „Възпоминание“, „Стара майка се прощава със сина си“, „Изпроводяк на едного Българина из Одеса“, „Китка от Балкана“, „Двама приятели“, „Патриот“, „За срам на чуждите езици“ и „Ти, вечно пътниче“.

Оригиналното стихотворение съдържа 36 стиха (=9 строфи), в тефтерчето на Васил Левски откриваме само 10 стиха (=3 строфи и 1 стих).

10. Фрагментът от стихотворението „На прощаване в 1868 г.“ от Христо Ботев е записан последователно на седем страници, както следва:

– [с. 39]: „да ходим да са/ скитаме/ немилци, клетци, недраги./ Аз зная, майко, мил сам ти,/ че можеш млад да загина./ Ах, утра, като примина/ през тихий бели Дунава./ Но кажи какво да права,/ га ма си, майко, родила/ и пр./ На бащино ми огнище,/ там, дете аз съм пораснал/ и пръво мляко засукал,/ там, дете либе хубаво/ черни си очи вдигнеш/ и с оназ тиха осмивка/ в скръбно ги сърце впиеше;/ там, дете баца и братия“

– [с. 40]: „черни чернеят за мене./ Ах, мила майко юнашка,/ прости ма и веч прощавай,/ аз вече пушка нарах/ и на глас тичам свободен/ срещу врага си безверний./ там аз за мило, за драго,/ за теб, за баца, за братя,/ за него щъ със залова,/ пак каквото сабя покаже/ и честа, мале, юнашка./ А ти га чуеш, майно ле,/ че корушум пропее над село/ и момци вече наскочат,/ ти излез и пр./ Нито пък слушай хората,/ дете щът кажат за мене:/ не храни майка излезе,“

– [с. 41]: „но иди, майко, у дома/ и със сърце всичко разкажи/ на моите братя премилци/ да повнат и те да знаят,/ че и те брат са имали,/ но брат им падна, загина/ за туй, че клетник не трая/ пред турци глава да скланя,/ сирмашко тегло да гледа./ Кажеш им, майко, да повнат,/ да повнат, мене да търсат,/ бели ми меса по скали,/ по скали и по орлеци,/ черни ми кръви в земята,/ в земята, мале, черната./ И да ми найдат пушката, / пушката, майко, сабията,/ и дете срещнат душманин/ с куришум да го поздрават,“

– [с. 42]: „а пък със сабя помилват./ Ако ли, майко, не можеш/ от милост и туй да сторши,/ то га са зберат момите/ пред нази, майко, на хоро/ и додат моите връсници/ и скръбно либе с дрогарки,/ ти излез, майко, послушай/ с моите братя невръсни/ моята песен юнашка –/ как и за какво съм загинал/ и какви сам думи издумал/ пред смърта и пред дружина./ Тежко щаш,

майко, да гледаш/ ти на туй хоро весело/ и като срещнеш погледа/ на мойто либе хубаво/, дълбоко ще ми въздъхнат/ две сърца мили за мене –“

– [с. 43]: „нейното, майко, и твое/ и две щат сълзи да капнат/ на стари гърди и млади,/ но туй щат братя да видат,/ та кога, майко, пораснат,/ като батя си да станат,/ силно да любят и мразят.../ Ако ли, мале, майно ле,/ жив и здрав стигна до село,/ жив и здрав с байрак в ръка,/ под байрак – лични юнаци,/ напети, в дрехи войнишки,/ с левове златни на чело,/ с игленка пушка на рамо,/ съ саби змии на кръста,/ о, тогаз, майко юнашка,/ о, либе мило, хубаво,/ берете цветя в градина,“

– [с. 44]: „късайте брашлян и здравец,/ плетете венци и китки/ да кичим глави и пушки,/ и тогаз с венец и китка,/ ти ила, майко, при мене,/ ела ма, майко, прегърни/ и в красно чело цалони,/ красно, с две думи заветни:/ “Свобода и смърт юнашко“./ И аз ца либе пригърнь/ с кървава ръка през рамо,/ да чуй то сърце юнашко,/ плача му да спра с целувка,/ сълзити с уста да глътна./ И тогаз, майко, прощавай,/ а ти, либе, ни ма забравяй./ Дрожина тръгва, отива,“

– [с. 45]: „пътя е страшен, но славен./ Аз можя млад да загина,/ но стига ми тази награда,/ да каже нявга народа:/ „Умря сиромаш за правда,/ за правда и за свобода“

Киро Тулешков свидетелства, че Христо Ботев написва стихотворението „На прощаване в 1868 г.“ в Браила през 1868 г.

Вж по-подробно в: Бурмов, Александър. Христо Ботев с помените на съвременниците си. София, 1945, с. 20; Ботев, Христо. Събрани съчинения в три тома. Т. 1. София, 1976, с. 334-338 .

Творбата е тиражирана за първи път във в. „Дума на българските емигранти“ на 25 юни 1871 г., което означава, че Васил Левски спокойно е можел да препише стиховете в „AGENDA...“ директно от публикацията във вестника, а не по спомени или под нечия диктовка. 1871 г. е точно една година от уточненото по-горе начало на записките – м. юли-август 1870 г.. Всички други твърдения са меко казано несъстоятелни, тъй като се оказва, че прекият и косвеният доказателствен материал или е изчезнал, или въобще не е съществувал.

11. Пълният текст на незавършената лирическа автобиография на Васил Левски: „Аз, Васил Лъвский в Карлово роден,/ от българска майка юнак аз роден,/ не щях да съм турски и никакъв роб,/ същото да гледам и на милий род./ Станах и отидох в Стара планина,/ за година време аз разгледах,/ в Сърбия ходих и по Влашко скитах –/ от нийде помощ за наша свобода./ Станах и отидох в Стара планина/ с вярна дружина, с Панайот войвода,/ юнаци народни, техен аз байрактар./ За година време всичко разгледах,/ което не знаех, войвода аз питах –/ главни друмища и тънки пътеки,/ се ги бележа занаят нам леки./ Хубава гора, студена е и вода,/ за наши жени и

дребни деца./ Докато аз прогах в Стара планина,/ турци поганци мен угадаха,/ тежка потеря тий си вдигнаха,/ кат скакалци по гора тръгнаха/ и всичко Карлово обиколиха,/ и по улици стража поставиха,/ дано мен жив уловяха/ или бър глава ми съобяха./ Гламави турци – мръсни агарянци,/ от планини слизах, за Карлово отивах/ с Тюрюмето Иван аз да се вида,/ сам самничък, обкичен, обръжен/ с пушка белгийка и чифт пищови,/ и остра сабя на мен бляяха./ През две, през три стражи си минах,/ на четвъртата мене съзряха,/ потеглих пушка – извадих сабя,/ ниски ми дувар гръдобран беше,/ страхопъзли турци веднага се пръснаха/ от самичак аз, щом ме видяха./ В зора то беше – в Карлово не влязох,/ на къра остана в зелени мамули./ Кога бе вечер, промъкнах се аз/ с работници хора заедно, кат идат от къра./ Няма Тюрюмето – уловен той беше/ с още един другар – Тинко Пулев беше./ Във Видин запрени за три години,/ тяхната съдба в друго уловени./ Нашите писма други посрещнал,/ всичко подробно все той разправял./ Стана да си ида пак при дружина,/ дал бях ѝ дума кой ден ще стигна./ Ден и ноц вървах – един цървул скъсах,/ за да стигна само, както си казах./ Дадох и лозинка – сечено дърво./ Като дойдох на място – няма ги тамо./ Засвирих с тръба – ечна ми гора,/ никакъв отзив от мойта дружина./ Повторих с тръба – овчар се обади:/ „Добър ден, юначе“, тихо ми обади,/ да не бъдеш ти Лъвский байрактар/ с Панайот войвода – негов ти другар?“/ Отговорих аз на стария овчар:/ „От де ти знаеш за Лъвский байрактар?“/ „Виждам те, синко, на него приличаш,/ като ми е казал същият войвода/ ако те видя, да ти обадя,/ как не са тука, а при Царска мандра./ Видиш овчарите – там са наблизо./ Под тях отдолу, малко по-ниско,/ потеря има, да свириш недей,/ тебдил тий ходят с юрушки дрей.“/ То бе заран рано и с пушка на рамо/ за един-два часа стигнах ази тамо./ Пресечна ме стража – един наш другар./ „Добре дошъл – рече, – Лъвский наш байрактар.“/ Ето и дружина с Панайот войвода,/ всички се радват и „добре дошъл“ ми казват“.

Цит. по: **Страшимиров**, Димитър. Васил Левски. Живот, дела, извори. Т. II. София, 2014, с. 385-388.

12. Вж бел. 6.

13. Вж бел. 7.

14. Вж бел. 10.

15. Цит. по: **Хайтов**, Николай. Гробът на Васил Левски. Сборник с исторически и археологически документи и свидетелства. София, 2002, с. 20.

16. Цит. по: **Страшимиров**, Димитър. Васил Левски. Т. II. София, 2014, с. 222.

17. Вж по-подробно в сайта: <<http://www.sitebulgarizaedno.com>> (4 август 2017 г.).

18. Цит. по: **Хайтов**, Николай. Гробът на Васил Левски. София, 2002, с. 29.

Изповедта на Васил Левски пред неговия последен изповедник е тиражирана за първи път в статията на Иван Кършовски „Васил Иванов Левски“, публикуван в бр. 6 от 6 февруари 1898 г. на в. „Юнак“.

19. *Вж по-подробно в: Стойков, Стойко.* Българска диалектология. София, 1968, с. 72-82.

20. *Вж по-подробно в: Начов, Никола.* Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 г. // *Книга, книжовност, книгоиздаване / Състав. Васил Загорев, Алберт Бенбасад.* София, 2016, с. 45-68.

21. *Вж по-подробно в: Денчев, С., А. Куманова, Н. Василев.* Към проблема за синтактиката на трансформационните процеси в съвременния български език – хипотаксични, паратаксични и интермодални модели (Трансмисия на езика на Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий във филологическия модел на славянските езици). Плен. докл. на XIII Нац. науч. конф. с международ. участие „О-вото на знанието и хуманизмът на XXI в.“, 1.11.2015 г., София, УниБИТ. Посв. на 1150-год. от Покръстването на българите. // *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век.* София, 2016, с. 79-106, с табл. Рез. на англ. ез.

22. Графемата „**Ѡ**“ се е използвала в църковнославянския език за специално означаване на меко т [т̣]. Употребявала се е само в чужди думи – *напр.: Ѡракия, - и, в см. Тракия, траки...*

Вж по-подробно в: Бончев, Атанас. Речник на църковнославянския език в два тома. Т. II. София, 2012, с. 353.

23. *Цит. по сайта: Моята Библиотека.* // <<https://chitanka.info/text/5785-vuzzromenanie>> (19.08.2017)

24. *Вж бел. 9.*

25. *Цит. по: Ботев, Христо.* Събрани съчинения в три тома / Под ред. на Цвета Унджиева. Т. I. София, 1976, с. 23-30.

26. *Вж бел. 10.*

27. *Вж заб. към бел. 7.*

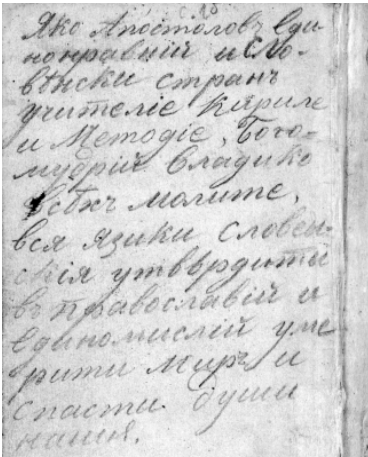
28. *Пак там.*

29. *Вж по-подробно в: Кръстев, Венелин.* Очерци по история на българската музика. София, 1977, с. 51-88.

30. *Вж по-подробно в: Геронтиев, Борислав.* Песните на моя народ. София, 2003, с. 30.

31. Пълният текст на стихотворението публикуваме в *бел. 11.*

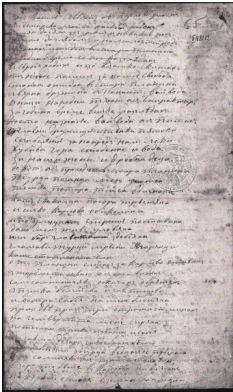
Илюстрации

Ил. 1. Страницата [с. 4] от тефтерчето на Васил Левски, на която е записан фрагментът от тропара за Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий

Ил. 2. Една от доказаните снимки на Васил Левски направена през 1870 г., Пловдив

Ил. 3. Страница от личната автобиография на Васил Левски

Ил. 4. Добри Чинтулов

Ил. 5. Христо Ботев с Никола Славко и Иван Драсов